

ŞEHİR SOHBETLERİ - 12- ÜRETEEN ŞEHİRLERDEN TÜKETEN KENTLERE

Biz şehirleri üreten şehirler olarak kurduk. Bizim şehirlerimizde çarşılar hanlar var. Zenaat, sanat, meslek erbabi teşkil eder. Hem üretir, hem satarlar.

Ahmet NARİNOĞLU

Soru şu. Üreten şehirlerden nasıl oldu da büyük kitlesi tüketen kentlere dönüştük? Tarihe baktığımızda kurduğumuz şehirler üretim yerleri/merkezleri iken nasıl oldu da tüketen yığınlardan oluşan kentler oluverdik? Mantık yürüterek soruyu çoğaltabiliriz. İşin özü şu. Üretimden tüketime kayıyoruz. Buna bin bir türlü cevap verenler çıkar. Sistemlerden, izinlerden, dünya düzenlerinden, küreselleşmeden, kapitalizminden tutun bireyin tembelliğine kadar uzun bir çizgide dizi dizi cevap verenler çıkar. Biz orda değiliz.

Anadolu da güzel bir söz var. “Rızkın onda dokuzu ticarete, o da şehirlerde” denir. Üretmeden ticaret olamayacağına göre şehirlerin temelinde üretmek var. Tarihte şehirlerimizde üretim yerleri olmuşlar.

Tarihe bakarsak şehirler üretim merkezleri, ticaret merkezleri olmuşlar. Bundan dolayı sulak alanlarda, vadilerde, kıyılarda ulaşım ağları üzerinde kurulmuşlar. Anadolu şehirleri de aynı maceraları yaşar. Biz kurduğumuz veya üzerine yerleştiğimiz şehirlerden bu güne gelen hikâyemize bakacağız.

HİKÂYEMİZ

Biz şehirleri üreten şehirler olarak kurduk. Bizim şehirlerimizde çarşılar hanlar var. Zenaat, sanat, meslek erbabi teşkil eder. Hem üretir, hem satarlar. Ticaret erbabi da hem şehirde üretileni hem de dışarıdan gelenleri satar. Çarşı pazar olur. Malın ve sermayenin sahibi esnaf yönetimin de sahibi olur. Ahilik, lonca düzenleri şehirlerin kendileri oldular. Şehri korudular, kolladılar, geliştirdiler.

Ne yazık ki, şehirlerimizin tarihi üzerine bilgilerimiz sınırlı. Araştırmalar yetersiz. Osmanlının son yüz yılı ile Cumhuriyetten bu yana ışık tutuluyor. O da batı kentleri kadar derinlemesine değil.

İbni Haldun şehirlerden uzun uzun tahlil eder. Üretimin şehirlerde başladığını söyler. İbni Batuta, İbni Bibi, doğulu, batılı seyyahlar Anadolu şehirlerinin medeni, canlı, üreten şehirler olduğunu anlatırlar. Evliya Çelebi her şehirde zenaattan sanattan, üretimden, ticaretten teferruatlıca bahseder. Tarih bize şehirlerimizin ürettiklerini, ticaret yaptıklarını böylece canlı yaşadıklarını söyler. Yine tarihe baktığımızda her şehrin, kasabanın, köyün birer

kapalı ekonomi gibi yaşadıklarımızı görüyoruz. Menderes döneminde 1950'li yılların başlarında yabancı bir heyet Anadolu'nun kalkınması için inceleme yapar. Rapor şu sonuca varır. Gerçekte Anadolu da bir değil kırk bin Anadolu var. Yani Anadolu da her yerleşimin kendi kendine üretirken yettiğini ayakta kaldığını söylüyor. Hani eskiler söylerdi ya. Üç şeye para verilir. Gaza, beze, tuza diye. Onun dışında kendi üretir, kendi tüketirdi. Ve biz dünyada kendi kendine yeten ülkemiz diye övünürdük.

Aslına bakarsanız gıdayı köylü üretir, şehirli yer, ötekileri şehirli üretir köylü tüketir gibi bir durum içindeydik. Bazı şehir ekonomileri tanıma dayanırdı. Bazıları sanayi, ticaret, hizmete dayanırdı. Anadolu'da böyle bir denge kurulurdu. Ne var ki nüfus arttı, tarım doyumadı, kırsal kesim ihtiyaca cevap vermedi, şehirler cazip hale geldi, göç başladı. Bölgeler (bir bakıma şehirler) arası dengesizlik neticesi nüfus batıya yığıldı. Nüfusu yerinde tutacak tedbirler yetmedi. Kalkınma planları etkili olamadı. Köyler boşaldı, şehirler doldu. Tamamen dengesiz bir düzen oluştu.

Şimdi övündüğümüz köylerde aktif çalışan nüfus kalmadığından boşaldı, üretimden çekildi. Şehrin varoşlarında asgari ücrete yetinir oldular. Ürünü şehre getiren köylüler, şehirden ekmek, süt ürünleri, yumurta, gıda, tahıl, sebze, meyve alır oldular. Aile ekonomisi kalmadı artık. Kendi üreten kendi tüketen köyler eskilerde kaldı.

Şehir ve köy bileşik kap gibidir. Köyün benzerini şehirler yaşıyor. Şehirlerde üretim azalıyor, geniş tüketim kitleleri doğuyor. Nefes alma hariç her şeyin paralı ekonomiye dayandığı şehirlerde yaşam zorlaşıyor, yaşam alanları daralıyor. Sakinler, başka alanlardan çekilerek yaşama kaygısı peşinde koşuyor. Her alanda üreten şehirler, her alanda tüketen, sadece tüketen yerleşimlere dönüyor. Bunu küresel, serbest sistemlerde destekliyor. Dünyaya dışa bağımlı şehir düzenleri kuruluyor.

Üretmeye bir madde/şey gözüyle bakmayalım. Üretmeye ekonomi olarak bakmayalım. İnsani olan her alanda üretim var. İki günü bir birine eşit olan ziyandadır dusturu bunu ifade eder. Üretmeyen, elindeki, miras yedice tüketen, korumayan insan ziyandadır. Öyleyse gelişmek üretimle olur. Üretmeyen geliyordum diyemez. Bizde şehir coğrafyası ile birlikte anılır. Mesela

pamuk deyince Adana akla gelir. Ama pamuk Çukurova da yetişir. Halı deyince Isparta akla gelir. Halı Isparta coğrafyasında dokunur. Şehir alanıyla bir bütündür. Onun için şehir merkezinin çevresine Vilayet (il), küçük şehirlere kaza (ilçe), kasaba (nahiye), karye (köy) diye tanımlamışız. Üretim şehrin mahalle, cadde ve sokaklarında değil/coğrafyasında yapılır. Şehirde pazarlanır, alanında tüketilir. Böyle bakarsak ilin, ilçenin insanları nerde yaşarsa yaşasınlar hemşehridirler. Ayriyeten şehirler birer kimlik taşıyor. İnsanları da o kimlikle anılıyor. Şehirlerimizin çoğu ürettikleri üzerinden anılıyor. İnsanlarla da özdeşiyor. Üreten kent aynı zamanda marka kenttir. Kent yüzyıllardır geçmişten beri ürete ürete ürettiği üzerinden tanınır, bilinir. Buna marka diyoruz. Mesela dondurma deyince Maraş, baklava Antep, kebab Adana, pastırma Kayseri, kaşar Karstır. Eskiden derlerdi. İstanbul üretir, Anadolu'yu besler.

Şehirler toplumun merkezleri olmuşlar. Burada üretilmiş, burada tüketilmiş. Korktuğumuz taraf şu, şehirlerde yalnızca tüketiliyor. Koca koca kentler tüketim üzerine kuruluyor, imarlaşıyor. Kentler istihdam yaratan merkezlerdi. İstihdam edilmeden yaşayanlar yani üretmeden tüketenler kentin başına bela olurlar. Kent gelişmesi üretimden geçer. Kentlerimiz üretmiyor/üretmiyor. Bütünüyle tüketen kitlelere dönüşüyor.

Üreten şehirlere ihtiyacımız var. Ne yazık ki bir şehrin gelişmesini tüketimden bekliyoruz. Çare olarak da tüketen müesseseler bekliyoruz. Mesela üniversite, askeriye, kurumlar (il ilçe kurulması) gibi toplu insanlar gelsin, şehir de

tüketsinler, kalkınım istiyoruz. Tüketimden medet umarken bunları, şehirde nasıl üretiriz boyutuna bakmalıyız.

ÜRETİMİN DÖRT AYIĞI

Şehirlerde üretimin dört ayağı var. Şehir yanı, toplum yanı, kurum yanı, fert/kişi yanı. Şehir yanı. Şehir düzeni üretim üzerine kurulmalı. Geleneksel yapımız araştırılmalı ve dinamikler yeniden canlandırılmalı. Bugün yeryüzünde kent ekonomisi var. O kentte olup biten ekonomik faaliyetlerin bütününe deniyor. Kentler yapısı, konumu sebebiyle farklı özellikler gösteriyor. Tanım, sanayi, ticaret, turizm, ulaşım, eğitim vb yönleri sürüklüyor. Öyleyse bu boyutla üretime geçmeliyiz. Plan, proje çalışmalar ile buraya yoğunlaşmalıyız.

Toplum yanı. Şehirler ailelere benzer. Onun gibi şehirlerde üretim bir kültürdür. Nereye yoğunlaşırlar ise şehir yanı toplum oraya kayar. Hani deriz ya Ankara memur şehri, İstanbul ticaret şehri, Antalya turizm şehri. Başta eğitim olmak üzere toplumu şehrin konumuna göre şekillendirmeliyiz. Toplum hem tarihi/geçmiş birikimlerinden yararlanmalı, hem de kendini yeni duruma ayarlamalı.

Kurum yanı. Şehirlerde üretim kurumlaşmaya dayanıyor. Kurumlara bakarak (çokluğuna, gücüne) ekonomisi hakkında fikrimiz olur. Mesela sanayi, ticaret esnaf odaları birer göstergedir. Kurum deyince devlet kurumları akla gelmemeli. Yerel idareler, sivil toplum kuruluşları, oda-borsalar, özel sektör hep birlikte sayılır. En bariz yanı da iş adamları demektir. Böylesi kurumların çokluğu, çeşitliliği bize fikir verir. Tarihimiz de ahilik teşkilatları, loncalar, odalar tamda buydu. Şimdi kurumları zayıf olan kentler tökezliyorlar, geriliyorlar.

Fert yanı. Şehirde bunca zamandır yaşıyorsun ne ürettin? Şehre ne verdin ne kattın? Tükettiğin zamanın, tükettiğin nimetin karşılığı ne yaptın? Bu sorulara verdiğimiz samimi cevap aslında kendi değerimizi ortaya koyar. Unutma. Değer katmadığın bir şehre yüksün. Üretmediğin bir şehirde üzerine hak geçer. Hz Ömer der ya. "Bugün Allah için ne yaptın?" Ne ürettin demeyi kastediyor.

Maraş'tan biliyorum. İlk mektep seviyesinden itibaren her çocuk bir esnafın yanında çıraklığa verilirdi. Sanat, zanaat, ticaret bellerdi. Üstelik

hayatı öğrenirdi. Dahası hayatın başında bir meslekle tanışırdı. Daha dahası üretime adım atardı.

NEYDİK NE OLDUK?

Kabul edelim artık. Kentliyiz ve tüketiciyiz. Tüketiciden öte mirasvediciyiz. Önümüze ne gelse tüketiyoruz. Maddi manevi fark etmiyor. Şehir değerler üretti, kent değerler tüketiyor

- Şehir misafirperverlik yaşar, kent konuksuz yaşıyor
- Şehir ortak yaşardı, kent yalnızlaşıyor
- Şehir zanaat öğretiyor kent zanaatları yok ediyor
- Şehir geleneksel yaşam sürerdi, kent modern yaşam ile köklerinden kopuyor
- Şehirde insan insanı tanırdı, kente insanlar tanışmıyor
- Şehirde komşuluk vardı, kentte komşuluk kaybolmaya başlıyor
- Şehirde mahalle/mahalle kültürü vardı, kentte siteleşme, apartmanlaşma ile toplu yaşıyor
- Şehirde aile ekonomisi vardı, kentte aileler üretmeden tüketiyor
- Şehirlerde avlulu evlerde yeşillik, gül, çiçek yetişirdi, kentlerde resmine bakılıyor
- Şehirlerde medeniyet üretilirdi, kentlerde lümpen kültür üretiliyor
- Şehirlerde kazanç paylaşılır, bölüşülürdü, kentte kendine biriktiriyor
- Şehirlerde aile ekonomi birliği vardı, kazançlar ortak, kentlerde herkes kendine kazanıyor, tüketiyor
- Şehirlerde akrabadan, komşudan çevren borç alınır verilirdi, kentlerde bankaya mahkûm faiz kaskacında dönüyor
- Şehirler düşünce, fikir üretti, kentler düşünce ve fikri kovuyor
- Şehirler tasarruf kaynağı idi, kentler tasarruf yapamıyor

Siz oturur daha fazla tespitler yaparsınız. Aslına bakarsanız karamsar tablo çizmiyoruz. Bir halden bir hale geldiğimizi tespit ediyoruz. Dünün şehirlerini medeniyette, üretimde, zirveye çıkaran kuvvetler bugün ortadan kayboluyor. Can alıcı soruyu kendimize soralım. Şehirde üretiyor muyuz? Üretiyorsak neyi ne kadar yapıyoruz? Her gün “bugün ne ürettim, yarın ne üreteceğim” diyebilmeliyiz. Dersek şehre katkımız, faydamız oluyor.

ÜRETEK KENTE YENİ PROJELER

Recep Garip'in Dersaadet Kültür Platformunda ki tespitine katılarak başlayalım. Şehir üzerine kafa yoranlar sadece tespitlerle yetinmemeli, çare yolları da aramalı. Bu görüşten hareketle bizde çorbada tuz misali üreten kentlere dönme yolunda projelerimizi sunalım istedik.

- Kentsel üretim proje yarışmaları
- Üretim projelerine destek programı
- Üretilenleri pazarlama mekân/alanları
- Kent markaları projesi
- Kent ürünleri patent alma projesi
- AR-GE birimleri kurma
- Teknoloji yenileme/inovasyon destekleme
- Bilişim fuanı açılması
- Her kente sebze-meyve hali
- Her kente ihtisas pazarları
- Her kente lojistik merkezi
- Her kente mezbaha
- Her evlere geleneksel el dokuma işleme tezgâhları
- Geleneksel kaybolmayan yüz tutmuş sanatları araştırma projesi
- Geleneksel zanaat/sanat atölyeleri
- Geleneksel el dokuma işleme atölyeleri
- Emeklilere el beceri ve sanatları programı
- Ev yemekleri pazarları/parkları

- Yöresel / geleneksel pazarlar
- Sanat atölyeleri kurma
- Bilişim atölyeleri
- Her gence meslek eğitimi

NE DİYELİM

Unutmayalım. Nerde olursa olsun, fiziki, zihinsel üretim yapmayan insan faydalı olamaz, tüketmeye/avuç açmaya/istemeye mahkûm kalır.

Kentte ekonomi daraldıkça kültürel, sosyal, geleneksel yaşamlar, toplumsal yaşam daralıyor. En darda olduğumuz zamanlar ekonomide sıkıntılı olduğumuz zamana denk geliyor maalesef.

Kentte neler yok ki! Her türlü sanatlar, zanaatlar, el sanatları, yazılı görsel sanatlar, niceleri. Ve insanın uğraşacağı alanlar, hobiler. Bunlar üretim yanımız. Ama kaçımız uğraşılıyor, kaçımız sahibiz. Elinden bir şey gelmeyen, değer katmayan yalnızca tüketen kitlelere dönüşmek korkutuyor.

İnançlarımız, değerlerimiz her biri ve topyekûn bizim. Onu yaşamak, çoğaltmak yeniden üretmeliyiz. Miras yedice içini boşaltarak kullanmak, bilerek unutmak atimizi tehlikeye atar.

Yerli aydınlarımızın ortak görüşü, “medeniyetimizin ruhuna bıraktık kabuğu ile oyalanıyoruz. Şekilden öze geçemiyoruz”. Değerlerimizi şeklen yaşasak da yalnız kalıyoruz. Bir çiçekle yaz gelmez misali değerler iklimine yeniden dönmeliyiz, topyekûn. Yani tüketen kentlerden üreten şehirlere dönmeliyiz vesselam. Bir büyüğün dediği gibi geçmişten ders alarak değil, geçmişimizi arkamıza alarak.